

Hieronymi Lagomarsini Orationes Publicæ Dictæ Florentiæ

Lagomarsini, Girolamo

Augustae Vindelicorum, 1752

Hieronymi Lagomarsini è. Soc. Jesu, Pro Grammaticis Italiæ Scholis Oratio
habita Florentiæ IV. Idus Januarias Anno MDCCXXXV, Josepho Maria
Martellio, Florentinæ Civitatis Archi-Episcopo.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68647](https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hbz:466:1-68647)

quorum similes esse, quos æquare, quos si fieri posset, superare velle-
tis, an putatis ad tantam fuisse litterarum laudem perventuros, si mul-
tis se litteris dedissent, si animos in plura ac dissimilia studia distraxi-
sent, nisi unam facultatem, quam colerent, ad quam reliqua omnia re-
ferrent, in qua non mediocres quidam, sed excellentes, sed sumi, sed
singulares evaderent, delegissent? Quin agite, O generosi! horum ex-
empla sectamini, hos vestigiis persequimino, eamdem semitam, qua
illi præiverunt, insistite, si eodem pervenire, & similem comparere vo-
bis laudem expetitis. Reprimite istos neque vobis, mihi credite, ne-
que litteris utiles studiorum concitatos ac cæcos impetus; ardorem
discendi istum, quo flagratis acerrimo, paululùm, quæso, restinguite;
& id, quod faciendum esse omnibus oratione hac mea ostendere co-
natus sum, vos si quis alius, imprimis facite, ut multam quidem
operam litteris, at non multis detis.

Dixi.

HIERONYMI LAGOMARSINI è Soc. JESU,
PRO
GRAMMATICIS ITALIÆ SCHOLIS
ORATIO
HABITA FLORENTIÆ
IV. IDUS JANUARIAS ANNO MDCCXXXV.
CORAM
JOSEPHO MARIA MARTELLIO,
FLORENTINÆ CIVITATIS ARCHI-EPISCOPO.

Quicumque in liberalium disciplinarum sive professione sive stu-
dio quodam atque exercitatione versantur, Amplissime Pon-
tifex Josephe Maria, eo esse animo, ea mente debent, ut, ne-
que si quid vitii in illarum tractatione animadversum à quoquam est,
F negli-

negligendum sibi, neque, si quid comodi excogitatum est, repudiandum putent. Tum enim demum sua doctrinis absolutio atque artibus adcedet, si in iis fuerint, &, quæ virtuosa deprehenduntur, sublata, &, quæ utilia ac comoda reperiuntur, inducta. Neque verò ulla re alia magis possunt ingeniosi homines atque acuti facultatem industriamque suam litteratorum ordinibus adprobare, quam si inventis jam ac constitutis quibuscque litteris, eas ipsi aut castigando aut ornando meliores fecerint. Hanc sibi provinciam ac laudem in plerisque disciplinis juvandis docti quidam homines exitu sanè felici depoposcerunt. Unam video profectò à multis, sed haud scio an æquè feliciter, esse tentatam. Nam, posteaquam in Italiæ Gymnasia ea latinæ linguæ tradendæ ratio, qua nunc etiam plerique timur, recepta est; dici vix potest, quām multi extiterint, qui quodam sive contentiōnis, ut nonnulli putant, sive, ut ego interpretor, publicæ utilitatis studiō commotī, novas subinde de re Grammatica commentationes suas, tamquam meliores ac priscis propterea anteponendas, edere ac prædicare non destiterunt. Hos ego (ut item cæteros, qui utilitatis novæ alicujus spem in omni re litteraria studiosis ostendunt) neque inauditos dimittendos esse, neque negligenter ac suspensis animis audiendos semper existimavi: ne, boni si quid adferrent, id superbè repudiatum, si quid incommodi obtruderent, periculose admissum videretur. Videbam equidem Italos Praeceptores, si paucos quosdam exceperis, à prisco illo suo instituto non recessisse; veterēmque illam præceptorum rationem servandam sibi constanter ac retinendam censuisse. Movet id quidem me non mediocriter: verumtamen eorum judiciis non tantum tribuendum putabam, ut mihi, rectēne an secūs id facerent, meo arbitratu quærere non liceret. Conquisivi Doctores illos recentes undique: quid in vetusta Grammatica rei ratione reprehenderent; novi quid ipsi adferrent, num

num brevitate artis, num facilitate, num elegantiâ commen-
darentur, nullo partium studio, summa judicii æquitate, acer-
rima mentis contentione perpendi. Quid quæritis? Nova
hæc omnia deprehendi, Florentini, alia falsa, alia vera illa
quidem, sed aliena atque inepta, alia propè monstrofa, alia
planè ridicula; denique sic apud me statui, nihil esse tanti,
ut à veterum magistrorum consuetudine atque institutis in re
Grammatica recederetur. Sed quum animadverterem, Pa-
tronos suos novis istis Doctoribus non deesse, ab iisque ex-
cogitatas tradendæ linguæ latinæ rationes in Cœlum laudi-
bus ferri; vetustam verò, qua plerique hîc in Italia uteren-
tur, vituperatione ac propè conviciis non nullorum peti: non
satis esse arbitratus sum judicium meum de hac tota re, quam
diu diligentissimèque expendissem, mihi esse probatum, nisi
illud etiam efferrem, atque, ut hominum vulgo probaretur,
falsis, si quas animo imbibissent, opinionibûs sublatîs, effice-
rem. Et quamquam orationem, de re sanè exili atque te-
nui institutam, in quasdam me dicendi angustias ac tamquam
incitas compulsuram intelligebam; víxque arbitrabar esse
ejus, qui nobilissimam artem profiteretur, quique superiore
anno ex hoc ipso loco præstantissimas quasque facultates o-
ratione sua complexus esset, eumdein nunc ad hæc vulgaria
delabi, & in una arte omnium, ut opinio est hominum, levissi-
mâ despectissimâque consistere: tamen, non uno mihi dictio-
nis meæ fructu præposito, statui exiguo hoc, tamquam cam-
po, minùs gloriòsè decurrere, quâm patentiore minùs utili-
ter exsultare. Nam profectò & quæri à me hoc tempore de
optima ratione tradendi eas litteras, quæ reliquarum sunt, ut
ait Cicero, (*) solum & fundamentum, vehementer utile futu-
rum est: & recentium Grammaticorum adrogantiam paulu-
lum coërceri, eorumque qui illis cæco quodam studio patro-
cinantur, stultitiam leviter coargui, nihil, opinor, nocebit.
Illud scio, initurum me gratiam, eamque magnam, à multis &

F 2

honestis

(*) In Bruto

6. 258.

honestis & doctis viris, qui ferre jam æquo animo non possunt, sibi tam sæpe tantisque clamoribus objici: Anglorum, Batavorum, Gallorum, Japonum, credo etiam, atque Sinensium Grammaticas institutiones Italicis esse longò intervallō anteponendas; ratione ea qua ipsi in tradendis latinæ linguæ præceptis utuntur, quaque in posterum etiam tempus uti fixum animo destinatumque habent, adolescentium ingenia non instrui, sed obrui, cursusque illorum ad reliquas disciplinas magnopere retardari. Hanc ego sive remissionis cujusdam, sive pertinaciæ notam non finam diutiū Italicis Gymnasiis hærere: ostendamque oratione hac mea, nullam satis justam adferri causam, quamobrem debeat à veteri atque receptâ tradendæ artis Grammaticæ ratione Itali latinæ linguæ Præceptores recedere. Ac, ne quis fortè me putet privatam magis atque domesticam, quam publicam atque communem causam suscepisse: complector oratione mea non eos modò, qui Emmanuelem Alvarum, verum etiam eos, qui eruditum virum Ambrosium à visitatione, qui M. Antonium Bonciarium, qui denique aliquem horum similem in tradendis Grammaticis disciplinis ducem atque Auctorem sequuntur. Æquè enim omnes iisdem reprehensionibus sunt obnoxii, iisdemque obtrectationibus patent. Quò plures autem mortales defendo, eò majori studio ac benevolentia oportet vos humanissimos homines mea verba excipere, mèque diligenter adtendere.

Atque ut statim ingrediamur in causam: Ajunt reprehensores nostri primò: (2) Italos vehementer Magistros errare, in eoque plurimum adolescentulorum studiis officere, quod latinæ linguæ præcepta, non Italicò, sed latino sermone edita atque conscripta tradant: similiterque eos facere, ac si quis latinum hominem, græcè discere cupientem, juberet græcè scriptis præceptionibus uti. Hæc est prima reprehensio; in quâ novi isti Doctores, præsertim exteri, cùm se magnificè

gnificè jaētant, tum nobis propè contumeliosè atque impudenter insultant. Quod ii vel non facerent, vel moderatiūs certè facerent, nisi Italorum plurimos sibi subfragaturos arbitrarentur: qui quidem mihi videntur Italici nominis ac suæ dignitatis obliti, turpissimè ac penè flagitiosè exteris nationibus adulari: ità quicumque novæ opinionis ex Anglia, ex Batavia, ex Gallia rumor adfertur, continuò excipiunt, amplectuntur, exosculantur: ut jam non modò vestimentorum atque epularum, sed etiam opinionum arbitria penes illas gentes esse videantur. Verùm ego & exteris Scriptoribus, & Italis subscriptoribus ità respondeo: primùm, latīnæ linguæ non minimam partem non nisi latīnè posse nostris adolescentibus tradi: deinde, reliqua utiliūs latīnè quām Italicè tradi. Etenim primò, quî possunt aliter, quām latīnè, aut nominum declinationes, aut verborum conjugationes proponi discentibus? Quum verò iidem in componendis, inter séque comparandis nominibus omnis generis atque verbis à Præceptoribus exercentur (quam exercitationem minus quidem latīnō, verumtamen receptō jam vocabulō *Concordiarum* adpellant) quāro, num sit ullus aut esse possit vernaculæ lingua locus? Ergo prima hæc, quæ certè non minimam Grammaticæ artis partem continent, ità necesse est latīnè Tironibus proponi, ut, si aliter fieret, omnis iis esset ad lingua latīna cognitionem aditus interclusus: sunt enim totius artis quasi vestibulum. Atque hactenus quidem nos isti non reprehendunt: vident enim ità fieri necesse esse, neque verò se aliter facere intelligunt. Sed cur non reprehendant, siquidem sibi constare velint? An prima illa tam multa & nomina, in tot casus declinata, & verba, in tot tempora ac modos inflexa, quæ discere puerulos jubemus, latīna non sunt? annon discentibus propterea etiam ignota? Ignota autem si sunt, cur non reprehendimus, qui non nota vocabula iis, quibus notam latīnam linguam esse volumus, ediscenda proponimus? Nempe ob

F 3

eam

eam rem nobis hoc datur, atque conceditur, quod ita ignota proponimus, ut tamen, adhibita continuo ignotorum interpretatione, ea ipsa, quae ignota erant, nota faciamus. Ergo, quod prima illa elementa, dissentibus ignota, interpretemur, recte possumus sine cuiusquam reprehensione ignota propoenere: si vero reliqua ejusdem artis, ignota illa quidem, similiter dissentibus interpretabimur, etiamne tamen reprehendemur? Vel nobis hoc quoque concedendum est, ut facere recte possimus; vel in primo illo castigandi conrigendique sumus. Fateor, latinæ linguæ præcepta à nobis non Italico, sed latino sermone edita atque perscripta tradi: latinum sermonem esse dissentibus ignotum intelligo. Quid tum? An non interpretando fit notus? Non adsumus adolescentulis? non præstò sumus? non facem in illis tamquam tenebris præferimus? nonne innotescunt? nonne inlustrantur omnia? Quid igitur vetat, esse latinæ linguæ præcepta latinè scripta, si non latinè, sed italicè Italica hominibus traduntur? Etenim, si verum quærimus, ignoto sermone scripta est hæc ars, sed nota tradita. Quod si idem in lingua aut Græca aut alia quavis fiat, idem planè consequi necesse est: ut omnino nihil Græcæ linguæ exemplo ac similitudine, qua isti utuntur, urgeamur.

Sed videte, quæso, Florentini, quemadmodum isti se in eosdem laqueos, quos nobis injicere vellent, per suam imprudentiam atque adeò stultitiam induant. Edicunt uno omnes ore, latinas litteras discere incipientibus latinum esse aliquem scriptorem prælegendum atque explanandum. (b) At in eo tamen deligendo haudquam eadem est omnium sententia. Alii, quibus judicium in hac quidem re meum libens adjungo, Terentium, Cæsarem, Ciceronem, aut è veteribus illis aliquem horum similem reliquis esse anteferendos existimant. Alii, quod in his intelligendis plusculum negotii adolescentulæ fore arbitrantur, Ludovici Vives Conloquia, Jacobi Pontani

tani Progymnasmata, ac, si superis placet, Aësopi fabellas, Ia-
tinè à nescio quo redditas, malunt. Atque has quidem fabel-
las, (quas ego Tirunculis minimè omnium prælegi expedire
censeo, non modò, quòd solœcis barbarisque vocibus sunt re-
fertæ, quas si semel illa ætas didicerit, nulla deinde ætas for-
tasse dediscat; verùm etiam quòd illa narrationum inlecebra,
quam quidam eam vim habere putant, ut sermo, quo eæ scri-
ptæ sunt, altiùs puerorum mentibus infigatur, valere mihi po-
tiùs videtur ad eorum animos ab eloquutione, quam potissi-
mum spectare deberent, ad res ipsas, quæ narrantur, quibùsque
unicè capiuntur atque oblectantur, avocandos) has inquam,
fabellas multis verbis, idque pluribus in locis suæ Puerorum
Institutionis, Lockes, Scriptor Anglus, dilaudat. Si non in
hac Urbe, aut si in hac urbe, sed non apud vos verba facerem,
vererer, ne aliquem offendissem, quòd Locken sine honoris
præfatione nominaverim. In ea enim tempora incidimus, Flo-
rentini, ut quidam ægriùs ferant, hæretico homini (nihil enim
gravius dicam) non bene dici, quām Catholico maledici. Sed
non id agimus, ut quemquam, quamvis fortasse meritum, in-
flectemur, aut de temporum calamitate conqueramur. Hoc
tantùm dicam: tunc me æquò animò de re latina præcipien-
tes, Italorūmque in ea tractanda rationem ac viam reprehen-
dentes, Britannos homines auditurum, quum aliquid verè la-
tinum (quod jamdiu desideramus) ab se elaboratum ad nos ex
illo Oceano suo miserint. Sed unde digressa est, revertatur
Oratio. Videntisne Doctores istos, in præcipiendo latīno ali-
quo scriptore, qui puerulis ad latinam linguam adspirantibus
explanetur, convenire; in diligendo dissentire? Atque hoc
ego minimè miror, dissentire eos; (quot enim capita, ut est in
veteri proverbio, tot sententiae) illud miror potiùs, eos conve-
nire. Nam sanè mirandum est, qui Grammaticos eōsdem
que latīnos libros è puerorum manibus unanimi consensu ex-
cūsserunt, idque fecerunt ob eam causam, quòd latīne scripta

ars

ars à discentibus latinam linguam intelligi non posset; eorum neminem animadvertisse, ob eamdem causam nullos omnino latinos scriptores ab se iisdem permitti opòrtere. Verùm ità fit, ut, qui non ratione in reprehendendo, sed pravo aliquo studio ducuntur, ii sàepe non aliena, sed sua, vel sua non minus, quàm aliena peccata reprehendant.

Quamquam ego non tam severè cum istis agam, quàm ipsi nobiscum. Licet per me latinos Scriptores, modò veteres ac probos, adolescentulìs prælegant. Id ego & faciendum puto, & à nostris fieri etiam video. Licet etiam, si ità volunt, Grañticis præceptionibùs, vernaculo, non latino sermone scriptis, utantur. Quin ego, homo cæteroquin vehementer obcupatus, tamen ut & illis morem geram, & discipulorum suorum utilitati prospiciam, Emanuelis Alvari (nisi fortè alterius docti Grañtici malunt) latinas institutiones faciam italicas, &, si paululùm mente contendero, fortasse Etruscas, atque adeò germanissimè Florentinas. Sed minimè, opinor, hanc à me operam flagitabunt; quòd sciant, Alvari quidem præcepta Italicè jam à pluribus esse conversa, passimque vulgata: reliquorum autem ab iis potiùs, qui eos sequuntur, quàm à me, converti oportere. Quid? quòd proximo superiore anno hac ipsa in urbe aureolus sanè libellus, Etrusco sermone ab eruditissimo Viro, familiari meo, conscriptus prodíit, quo Grañmatica præcepta continentur, valde profectò pueris elementariis profuturus? Hoc sive alio quolibet, sed, si me audient, hoc potissimùm, me non modò non invito, sed Auctore atque hortatore, utantur. Molestus eis certè non ero: neque umquam negabo, esse hanc etiam ad latinam linguam cognoscendam rectam & satìs munitam viam. Sed nobis iidem, nostra in eos benignitate atque æquitate perspecta, benigniores se atque æquiores præbeant. Cur nos objurgant? cur reprehendunt? cur propemodum insectantur? cur latinis nostris libellis nos uti non sinunt? qui, quòd latini

latini sint, non modò, adhibito interprete, non obsunt, ut ostensum est, verùm etiam, ut jam ostendam, non nihil prosunt.

Etenim, Florentini, omnis istorum libellorum doctrina duobus tantummodo constat ac continetur, præceptis atque exemplis. Exempla quidem sunt è probatissimis quibusque latinis Auctoribus petita: quibus ea, quæ in ipsis præceptis tradita sunt, luculentissimè confirmantur. Num etiam electissima veterum latinorum loca, discentibus à magistris explicata, obesse quidquam, ac non multum prodeesse potius latinitati comparandæ possumus dicere? Jam Præcepta sunt illa quidem non veterum, sed recentiorum: verumtamen eorum, qui non recentibus, sed vetustis optimorum latinorum vocabulis utuntur. Mihi quidem in Alvari nostri (de uno dicam; quod unus ex omnibus mihi fuerit ab ipsa pueritia familiarissimus: non quod existimem, non posse eadem vel certè similia de plerisque aliis Grammaticis commemorari) in Alvari, inquam, nostri præcepta intuenti, nihil fieri concinnius posse, nihil latinus, nihil elegantius videtur: ut, si quis ætatis illius aureæ artem Grammaticam rudium captui atque intelligentiae adcommodata scribere voluisset, propè existimem, non multò id fuisse melius aut felicius præstiturum. Sed quia plerisque major de Horatio Tursellino (cujus multa elegantissimè, & ad veterum latinorum similitudinem adcentia, scripta videre potuerunt) quam de Emmanuele Alvaro opinio est; cujus hominis non nisi hoc opusculum, quod puerorum manibus ac magistrorum teritur, extare putant: faciendum est mihi, ut de tota hac re ipse vos doceam.

Quod opusculum Emmanuelis Alvari nomine inscriptum, de re Grammatica circumfertur, & in Gymnasiis adolescentibus explicatur, id scitote rebus, quas continet, esse Alvari; ipso rerum ordine atque compositione esse Tursellini. Nam quum Alvarus Grammaticam artem scribere uberioris instituisset, sic ut nihil cognitione dignum præteriret, Grammaticos omnes, qui

G

ante

ante se fuerunt, tum veteres, tum recentiores excuteret; eorum controversias omnes, quæ sunt innumerabiles, acerrimò judiciò expendéret, de eisque sententiam suam interponeret, opus quoddam excellens, atque opinione omnium doctorum absolutissimum confecit, Magistris quidem ad primè utile atque probatum; sed & mole grandius, & rebus ipsis, de quibus agebat, multis in locis subtilius, quam ut à discipulis facile & parari & gestari & tractari & intelligi posse videretur. Adcessit eò, quod ipse Lusitanus, in Lusitania scribens, nomen & verborum interpretationes suæ gentis hominibus accommodârat: ut ob eam etiam rem minus commodè in Italicas scholas induci liber illius posset. Jussus est ab iis, qui tum Ordini nostro præerant, Tursellinus Alvari opus universum retractare; atque efficere, ut Italas etiam hominibus prodesset. Ille, quo erat ingenio atque doctrina, omnia perpendit, recensuit, digessit, edidit. Atque inde opusculum illud, quod Alvari nomine Tursellinus ipse, qui ex majori allo ejusdem opere concinnaverat, inscriptum voluit, habemus. Quorum hæc? Ut intelligatis, quo in pretio illorum præceptorum latinitas atque elegantia habenda sit, quæ sunt ab homine, omnium eruditorum consensu, latinissimo elegantissimòque conscripta. Verum minimè necesse est, ea præcepta esse eleganter exposita: satis est, ne obsint, immo ut profint etiam dissentibus, non esse barbara. At erunt fortasse, inquiunt, aliqua aliquo in loco barbara. *Erunt fortasse?* O rem stultitiae plenam, atque oppidò ridiculam! scriptum aliquod tamquam barbarum rejicere, non quod sint aliqua, sed quod esse fortasse possint barbara. Hæc vos deprehendere, hæc patefacere, hæc, veluti contestata lite, accusare oportet; defendemus. Quod, si non poterimus, nos, nos, inquam, ipsi condemnabimus, locoque sine cunctatione movebimus, atque alia, quæ vos ipsi probetis, latina atque elegantia substituemus. Ita adolescentes nostri non modò latinæ linguæ præcepta, verum

rūm etiam plurima latina vocabula, quibus præcepta ipsa continentur, una eademque opera docebuntur: quod profectò utilius est, quām si sola ipsis ac tamquam nuda præcepta trademus.

At certè, ajunt, tamē si præcepta tradi latinè est utile, tamen tam obscurè, ac perplexè tradi non est utile. Quid autem obscurius, quid implicatius Alvari cæterorūmque Grammaticorum versiculis?

Jam hæc ad alteram reprehensionem pertinent. Prima illa de latinis præceptis evanuit. Dabo operam, ut hæc etiam de versiculis evanescat. Quid autem est, quod debeat in nostrorum Grammaticorum versibus tantū novis istis Doctribus displicere? In Alvaro quidem (ut de hoc potissimum loquar) ii, qui propter operis difficultatem paulò, non dicam obscuriores, sed minus perspicui videri possint; ab Alvari hōste infensissimo Scioppio multū & sæpe laudantur; qui quidem illos & *absolutissimos* & *pulcherrimos* vocat. Reliquos autem recentiores latinos Grammaticos video aut versus illos ab Alvaro totidem verbis descripsisse, aut paululū immutatos edidisse. Mihi quidem neque tum obscuri videbantur, quum puer olim ex Magistri ore, illos in ludo interpretantis, pendebam, meāsque aures Apollineo illo cantu mirificè mulceri sentiebam. Sed utrūmne vos non animadvertis, an verò dissimulatis, iisdem versibus explicationem suam singulis soluta ac plana oratione subjici? Una est atque eadem versuum & solutæ illius orationis sententia. Cui versus displicebunt, is enarrationes illas, omissis versibūs, nobis non repugnanti-būs, amplectatur. Neque enim ad præcepta cognoscenda necessarii sunt versus, sed ad illa jam cognita memoriter ac diu retinenda valde quidem adcommodati. Habet enim nescio quid Poëtarum ille numerus ac modus ad memoriam vehe- menter firmum ac diuturnum. Mihi certè aliquando de re aliqua Grammatica interloquendum scribendūmve dubitanti,

G 2 Alva-

Alvarianos olim didicisse versus fuit s^æpe utile. Fuisset etiam illi Alvari inimico Scioppio non incommodum, si non modò Alvari versus laudare, id quod fuit judicii, verùm etiam ediscere, id quod erat voluntatis, animum induxisset. Numquam certè, ut alia multa omittam, illa scripsisset: *Cùm tempus futurum significatur, apud Plautum & Ciceronem usurpatum abhinc adverbium reperitur*; si Alvari versiculos illos neque obscuros neque implicatos meminisset.

- - *Gaudet abhinc verbis exacti temporis. Ergo*

Natus abhinc annos vel centum dicimus ANNIS - -

Verùm tu, qui inutiles latinos nostros versiculos esse arbitris: putásne tuos Italicos adolescentulis multùm prodesse? Vereor, ne si quos ex Claudi Lancellotti *Nova methodo* (quam *Portas regalis Grammaticam* vulgus adpellat) Etruscè ab homine Neapolitano reddita, Italisque hominibus pl^{us}, quām est satis, commendata, vereor, inquam, ne si quos ex ea versiculos exempli causâ adulero, videar & severitatis vestræ, Florentini, & meæ gravitatis oblitus: sunt enim plerique verè ut dicam, perridiculi, ut neque recitari, neque audiri sine risu possint. Adcedit etiam, quòd sunt ità hianter, ità hiulcè, ità confragosè, ità asperè compositi, ut valde mihi timendum sit, ne non possim eos memoriter atque expedite, sine lapsu aut certè hæsitatione aliqua pronunciare. Experiar tamen, sed ità, si antè (quemadmodum Poëtæ Musas, ubi in aliquem operis sui insignem atque ad explicandum difficultem locum devenierunt, invocare solent) sic ego vestram opem mihi, in loco ad dicendum profectò difficulti, vestrumque auxilium implorem, atque ut mihi, si quando offendero aut hæsit^o, vestra humanitate adsitis, obtestor.

- - *Regola de' Nomi in NS ed RS.*

Tis NS RS induce.

Dis glans, nefrens, e lens brama:

Che pur libripens, frons ama,

E gl' in s. che cor produce. - -

Quæ

Quæ verborum ambages? quæ ænigmata? quæ rerum portenta sunt isthæc? Dædalo heic aliquo, Oedipo, Etrusco Lucumone est opus. - - *Tis NR RS induce &c.* - - Sibi ista quid volunt? Italica sunt hæc? an latina? an utraque? an neutra? Evidem videbar mihi Italicam linguam satis commodè intelligere: latinam non admodum incommodè. Nunc à me video utramque planè ignorari. Hos vos versiculos vestros, novi Doctores, extollitis? latinos nostros deprimitis? Hos ad discendum faciles, illos difficiles, hos ad intelligendum perspicuos, illos obscuros ducitis? Magnam quidem habeo, Florentini, puerilis illius ætatis meæ moderatoribus gratiam, sive potius DEO immortali, qui me discere primas illas literas antè voluerit, quām in Italia *nova* hæc *methodus* vulgaris garetur. Nam qui latinam linguam, non latinæ modò, verum etiam Italicae planè rudi, latinis Alvari præceptionibūs non plus bienniò didicerim; is, si in novam hanc methodum incidisse, adhuc in *T/S NS RS* hærerem; neque fortasse umquam è Scyllæo illo tamquam scopulo emersisse. Atqui scitote; reliquos item illius artis versiculos, quibus de nominum declinatione ac de cæteris rebus præcipitur, eadem plerosque, nonnullos etiam majore sententiæ obscuritate laboresque: id quod, si vel memoriæ meæ tantum fiderem, vel satietatis vestræ rationem non haberem, planum eorum recitatione facere possem.

Sed omittamus de versiculis dicere: quorum fuit levis sanè reprehensio. Illa multò gravissima, qua non jam tradendæ artis ratio, verum ars ipsa petitur, ac, nisi succurrimus, universa labefactatur. Quod eos conari, qui sunt ipsi otiosi, nec quidquam vel possunt, vel audent de suo in rem Grammaticam adferre, non est sanè mirandum: illud verò quis non jure miretur, eorum nonnullos, qui hanc ipsam artem scriptis voluminibūs complexi sunt, sibi ipsos quodammodo obstrepare, de eaque liberè fidenterque detrahere, atque ipsam,

G 3

quan.

quantum in illis est, omnino convellere? Cujus equidem rei quum causam quærerem, hanc sat̄is probabilem inveniebam, quod, quum suis illis artibus nullum fore inter celebriores sat̄is honestum locum sperarent, invidia quadam commoti, bellum promiscuè omnibus indixerunt, nec se jacere, modò adversarii sui non possent stare, recusarunt. De Gaspare quidem Scioppio illud memoriae proditum est, primò eum omni officiorum pollicitationumque genere à nostræ Societatis hominibus contendisse, ut suus, quem de arte Grammatica conscriperat, commentarius in nostra Gymnasia reciperetur: deinde, ubi petitionem suam repudiari intellexit, omnemque ambitioni suæ obstructum aditum sensit, tum eum non in Alvari modò, sed in omnes omnium, atque adeò suas, Grammaticas præceptiones invehi atque bacchari, tamquam furiosum, cœpisse; Mercuriumque illum *bilinguem*, (c) quem ex Hispania in Italiam nuper adtulerat, omnibus obtrusisse, atque ubique vulgasse: quo uno commentariolo adhibito, universam latinam linguam, duobus, opinor, mensibus, sine ulla præceptorum ope perfectè comprehendi posse jactabat. Inrisa est semper ab omnibus, qui quidem comuni lensu non carerent, hominis adrogantia: eorumque complures, qui post eum de re grammatica disputarunt, tametsi essent, aequè atque ille, præceptis, tamquam minus necessariis, infensi; tamen non tam pernicia Mercurio illi talaria esse judicarunt, ut posset quemquam tam brevi tempore ad linguae latinæ perfectam cognitionem ducere. Sed tamen iidem quiddam in eamdem rem, non minus fortasse invidendum, adtulerunt. Legistis enim profectò apud istos (d) idque à multis, qui non inerudit putantur, dici atque jactari in vulgus audistis: *Latinam linguam non in Grammaticorum libellis, sed in veterum Latinorum scriptis esse descendam: in quorum lectione longè utilius, quam in præceptorum cognitione tempus conlocari* (id quod Gallicæ Hispanicæq; linguae exemplò ajunt luculentter

lenter ostendi) satis esse præcipua quædam rei grammaticæ tamquam capita discentes doceri, reliqua per se ipsos in latinis libris cognituros: nunc, quod præceptis tantum tribuitur, in Grammaticis scholis pueros consenescere, neque tamen satis unquam latinos evadere. -- Utinam verò, Florentini, non dicam consenescerent, sed saltē adoleſcerent; neque tam immaturi, ut vulgò fit, ad Rethores, ad Philosophos, ad Jurisperitos mitterentur. Tum illi, mihi credite, & latiniores evaderent, & cumulatiūs reliquis deinceps facultatibus fatisfacerent. Nunc præpropera ista sive Parentum, sive liberorum festinatione, crudi quodammodo nobis atque acerbi traduntur: qui, ut alia possimus, maturitatem certè illam, quam ipsi adferre ad nostra Gymnasia debuissent, conferre non possumus; neque eum propterea ex iis, ut ita dicam, succum, quem maximè oporteret, exprimere; subacti ingenii, maturique iudicij juvē, barbato denique, non cincinnato, nobis, qui severiores artes ac graviores disciplinas profitemur, est opus. Sinite ergo, finite, hæc tamquam poma, quantum est necesse, in cellis grammaticis maturescere: matura deinde ad nos, ingenti litterarum utilitate bonoque, mittite. Quod si tamen properatis, neque ullam, licet necessariam, ferre moram potestis, quodvis vobis compendium potius, quam hoc ab ipsis doctoribus indicatum, vestræ isti festinationi adcommodatum fore putate. Nihil enim scitote esse longius, quam ista latinorum legendorum via, præceptis omissis, incedere. Nam, si nihil præcepta ad discendi celeritatem adjuvarent, profectò latini ipsi illi veteres, qui eloquentiæ laudem expetebant, in scriptoribus suis dumtaxat legendis constitissent: quos tamen ad publicas scholas itasse scimus, ut rationem latine loquend:, quam, auctore Fabio Quintiliano, (*) Methodicen ad- (*) Quintil. pellabant, à Grammaticis docerentur. Ergo illi, qui latinæ lib. 1. Instit. 6. 15. linguæ scientiam ac cognitionem cum nutricularum lacte quodammodo sugebant, negligenda sibi tamen præcepta non

p. 55

putabant : nos alienam linguam, ac jamdiu intermortuam una lectione librorum celerius, quam præceptorum coniunctione percipi posse arbitrabimur? Certè Doctores italos videmus ita grammatica præcepta in scholis tradere, ut non minorem curam in explanandis latinis scriptoribus impendant; quorum etiam scripta ad verbum ediscere memoriterque pronunciare discipulos jubent. Quin ipsa præcepta, plerumque brevissima, plurimis latinorum veterum locis adlati confirmant: ut, ne tum quidem, quum aliquid præcipiunt, puerorum oculi ab illis exemplaribus avertantur. Hæc tamen tam adsidua, tam diligens latinorum lectio cum latinæ linguae præceptionibus conjuncta, latinitatis cognoscendæ spatia haud ita multum contrahit. Quid si præcepta siferentur? quid tum tandem futurum putatis? Nam Gallicæ quidem linguae atque Hispanicæ (quo isti nituntur exemplo) dispar est ratio. Vocibus illæ ab Italica multum differunt, non multum sanè Syntaxi. Itaque cognosci voces est ferme sati: cognoscuntur autem non præcipiendo, sed legendō. At verò latīna plurimū ab Italica & vocibū distat & Syntaxi. Syntaxis autem non in unius aut alterius, sed in omnium latinorum scriptis est longè latèque diffusa: ut propterea necesse sit, vel omnia illorum scripta ab unoquoque legi, ex iisque Syntaxin ipsam erui atque depromi, (quod & magni ingenii, & acerrimi judicii, & immensi laboris, & longissimi temporis est) vel præcepta (quibus universa Syntaxeos ratio brevissimè traditur atque explicatur) latinæ linguae studioſo cognoscenda. Utrum igitur malumus, incredibili temporis operæq; compendio ad latinæ linguae cognitionem pueros pervenire: an improbo sanè labore per omnes latinitatis Auctores diu, & aut nullo, aut certè exiguo cum fructu vagari? Inest profectò, Florentini, quiddam in hac arte grammatica Geographiæ simillimum: cuius quidem descendæ duplex est via; altera longior ac difficilior, loca ipsa terrarum per se obire, eaque diligenter

genter notare: altera brevior atque expeditior, eadem ab aliis obita ac notata loca in tabulis librisque descripta cognoscere. Atque illud quidem impigri multi solertesque viri fecerunt: qui, orbis regionibus peragrat, locorum descriptionem litteris prodiderunt: quorum sic nos itineribus laboribusque adjuvamur, ut jam Geographiam discere sedentes possimus. Immensa (quod non ignoratis) sunt artis grammaticae spatia; cuius quidem, quemadmodum M. Tullius ait,

(*) penè infinita vis est atque materia. Hunc tamquam orbem (*) Cic. l. 1. grammaticum, ejusque dispersas regiones atque oras plurimi de Orat. c. 10. industria atque ingeniosi homines perlustrarunt; veteresque historicos, Oratores, Poetas, omnes denique latinos scriptores (ne Græcis quidem prætermisssis, ex quibus latini sunt) ad eundos sibi ac penitus cognoscendos existimarunt. Ex hac diuturna ac laboris molestiaq; plenissima peregrinatione tandem ad nos veluti postliminio redeuntes, tum universam rei rationem, tum singulas partes, omnia denique scitu dignissima ab se in longis illis itineribus animadversa, otiosis hominibus ac domis ediscripserunt, quasdāmque, si ita loquias est, Grammatico-graphicas tabulas, à se diligenter confectas ediderunt. Has cognoscere quantuli laboris, quām non diuturni temporis est, si cum illa omnium scriptorum per vestigatione comparetur? Has igitur nos adolescentulis cognoscendas, ediscendasque proponimus. Isti Peregrinationum Auctores respuunt, adsperrnantur, rejiciunt: jubēntque, vix pedibus ingredientes puerulos, vix vestigiis suis insistentes, impatientes laboris, cunctantes, timidos, rerum locorum atque hominum ignaros, ingenii viribus infirmos, tamquam ē patrio littore novos quosdam Jasones, Vespuccios, Columbos solvere, pérque omnes Grammatici Orbis oras ac littora circumferri, & diu multumque jaetari: unde quum se olim domum receperint, non aut Vellus quoddam aureum reportent, aut novas à se detectas regiones nuncient,

H

sed

sed eam grammaticam doctrinam, notam jamdiu ac pervulgatam, quam domi parare facile ac brevi potuissent, ad nos senes jam facti, referant. Sed utri magis discentibus ac litteris consulamus; istine, qui unam latinorum lectionem probant, an nos, qui præcepta cum lectione conjungenda esse existimamus, non est, opinor, obscurum. Hæc habui, Florentini, quæ pro Italicis scholis, & pro Italæ grammaticæ artis Doctoribus contra novos obrectatores disputarem. Utinam, qui omnium Italorum gratiam hoc mihi patrocinio comparaturum sperarim, non alicujus in me odium atque offensionem concitem. Erunt enim fortasse, qui ubi hanc à me pro veteribus atque domesticis institutis contentionem suscepitam fuisse resciérint, totum hoc consilium meum improbent atque reprehendant: homines nimis ex eorum numero, quibus vetera omnia præ recentibus, domestica ac nostra præ alienis ac peregrinis sordent. Quod si adcederit, equidem quod non omnibus satisfacere potuerim, molestè feram: sed illa me tam re consolabor ac recreabo, quod sim usus vobis, cum attentis orationi meæ, tum, quod conjicere atque intelligere ex significatione vestra potui, sententiæ æquissimis. Tibi certè, Pontifex amplissime ac sapientissime, rem à me gratam profectò atque jucundam factam esse confido, qui ea linguae latine præcepta, tibi olim puero in hoc ipso Lycæo tradita, e-jusmodi fuisse ostenderim, ut meliora non sint postea à recentioribus magistris inventa; ac propterea tibi ad illa summa, quæ in omni doctrinarum genere consequutus es, properanti, nullam fuisse moram grammaticis illis nostrorum hominum institutionibus adlatam. Dixi.

(a) Inter cæteros, quorum sententiam de Grammaticæ præceptis latinè non tradendis, in hac Orationis parte refelli-mus, est Vincentius Gravina; cujus illa sunt in Orat. 1. de Instaur. studiorum. - - Atque ex his aliisque atatis aurea scriptoribus, quæ Augusti avo concluditur, carpenda sunt atque proferenda

ferenda pueris faciliora . . . Porrò in traditione præceptorum id meò
judiciò peccatur in scholis maxime, quod quæ ad latīnā lingua intelligi-
gentiam requiruntur, latīnè præbentur; atque ita obscuræ per obscuriora
panduntur. Etenim regulæ ad Auctorum sensus reserandos insti-
tutæ, ipsæmet indigent eadem clavi, cuius usum è regulis perimus.
Quid autem absurdius, quæ petere lucem à tenebris, & lingua intelligi-
gentiam querere à præceptis, eadem lingua nondum intellecta perscri-
ptis? - - - nihil gravius enim, nihil æruminosius, quæ ediscere pror-
sus ignota &c. Eadem apud sexcentos, qui sibi sapere videan-
tur, repetita invenies.

- (b) Audiatur idem in eadem Oratione Gravina: - - statim, in-
quit, ut puer flexiones nominum ac verborum simul cum aliis Gram-
maticæ rudimentis memoria mandaverit, ad scriptores est adducendus;
eique, ut nobis olim discentibus mos erat, præbendus in primis Ludovi-
vici Vives nitidissimus atque utilissimus exercitationum libellus. - -
- (c) Prodiit hic liber primùm Salmanticae An. 1611. hoc titulo - -
Janua linguarum, seu modus maximè adcommodatus, quo patesit adi-
tus ad omnes linguas intelligendas . . . Industriâ Patrum Hiberno-
rum Soc. JESU, qui in Collegio, ejusdem Nationis, Salmantica de-
gunt, in lucem edita. - - Auctor ejus præcipuus fuit Guiliel-
mus Bateus; de quo vide Philippum Alegambem in Bibliothecâ script. Soc. JESU. Hunc librum Scioppius in Italianam
adulit, & edendum An. 1628. Mediolani curavit, inscri-
ptum Mercurius bilinguis: Cujus Hispānicam interpretatio-
nem Alexander Tassonus, Virginius Cæsarinus, Guillelmus
Moons Italicam fecerant. De qua tota re vide libellum
Hostilii Contalgeni, editum Florentiæ apud Franciscum Ho-
nuphrium An. 1672. De Scioppio autem ambitione videan-
tur Alberti de Albertis Vindiciæ c. 14. §. 7. n. 119.
- (d) De Præceptis Grammaticis, præter cæteros, ita etiam sen-
tit, in eadem Oratione Gravina. - - Quibüs addiscendis ab-
sumitur tempus, longè utilius atque jucundius in vocabulorum expli-
catione, ac honorum Auctorum interpretatione traducendum. Etenim
præceptis magis ad scribendum, quam ad intelligendum utimur: stal-
tum est autem irretire præceptis ignorantem adhuc vocabulorum sensum
& usum, qui legendis tantum adripitur explicandisque scriptoribus.